

19.11.2019

EOAK/6226/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson

KOHTELU LASTENSUOJELULAITOKSESSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli kirjoituksessaan sijaishuoltonsa järjestämistä. Kantelija pyysi oikeusasiamiestä erityisesti tutkimaan sijoituspaikkansa erityislastensuojeluyksikkö Loikalan kartanon menettelyä.

Kirjoituksen mukaan Loikalan kartanon työntekijät olivat uhanneet ottaa kantelijan puhelimen pois väkisin ja hänelle oli sanottu, että mikäli näin tehdään, annetaan hänelle myös 30 päivän yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös. Kirjoituksen mukaan laitoksen ohjaaja oli sanonut kantelijalle, että laitoksen johtaja oli luvannut tehdä yhteydenpidon rajoittamispäätöksen ja ottaa puhelimen pois. Kantelija oli tämän jälkeen puhunut johtajan kanssa, joka oli todennut kantelijalle, ettei hän ole puhunut mitään päätöksen tekemisestä tai puhelimen pois ottamisesta.

Oikeusasiamiehen kanslian virkamiehet keskustelivat kantelijan kanssa Loikalan kartanoon tehdyllä apulaisoikeusasiamiehen määräämällä tarkastuksella. Keskustelun aikana kantelija esitti kysymyksiä liittyen hänen opiskelumahdollisuuksiinsa sijaishuollon aikana. Kantelijan mukaan laitos ei päästänyt häntä aiemmin syksyllä erääseen pääsykokeeseen. Kantelijalla ei ollut käsitystä siitä, miten hänen opintonsa voisivat järjestyä tulevaisuudessa.

Kantelija toi keskustelussa esille, että hänen asioistaan vastaavan sosiaalityöntekijän arvion mukaan kantelija olisi voinut käynyt kotilomalla joka viikonloppu. Laitoksen johtaja ei kuitenkaan ole suostunut kotilomiin joka viikonloppu perustellen asiaa sanomalla, että ”täältä ei kukaan muukaan mene lomille joka viikonloppu”, ja että ”juuri sijoitetut nuoret pääsevät lomalle yleensä vain joka toinen viikonloppu”. Tämän takia kantelijan kotilomiksi oli päätetty kolme viikonloppua kuukaudessa. Kantelijan mukaan hänen isänsä on suostunut laitoksen päättämään lomajärjestykseen, jotta ”päästäisiin johonkin yhteisymmärrykseen”.

Kantelija on lisäksi lähettänyt tarkastuksen ja kantelun tekemisen jälkeen oikeusasiamiehen kansliaan tekstiviestillä kysymyksiä muun muassa harrastusmahdollisuuksistaan, sillä kantelija olisi halunnut käydä kuntosalilla laitoksen ulkopuolella. Kantelija on tekstiviestillä tuonut esille, että hän ei saa laitoksessa pitää itsellään omia asiakirjojaan. Kantelijan mukaan asiaa on perusteltu hänelle sanomalla ”meillä nyt vaan on tällainen käytäntö”.

Kantelija on vielä kertonut tekstiviestillä 11.12.2018, että hänen oli käsketty palauttaa puhelin 15 minuuttia aikaisemmin, koska edellisenä iltana hän oli äidin kanssa käydyn puhelun johdosta palauttanut puhelimen 15 minuuttia myöhässä. Kantelija kysyi, mihin menettely perustuu.

Kantelija mukaan hän ei ole nähnyt itseään koskevaa asiakassuunnitelmaa ja tapaamiset oman sosiaalityöntekijän kanssa ovat olleet vähäisiä.

Kantelija oli kantelussa tarkoitettuna Loikalan kartanon sijoitusaikana 17-vuotias.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto kantelijan huostaanottaneelta viranomaiselta Kouvolan kaupungin lastensuojelulta. Kouvolan lastensuojelupalvelut on 1.1.2019 lähtien järjestänyt Kymenlaakson sosiaali- ja terveystieteiden kuntayhtymä (Kymsote). Kymsote antoi asiassa pyydetyn lausunnon.

Lausuntoon oli liitetty lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijoituspaikan Loikalan kartanon selvitykset. Lausuntoon oli liitetty myös kantelijasta laadittu- ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoja.

3 RATKAISU

3.1 Tutkinnan rajaus

Etelä-Suomen aluehallintovirasto on keskeyttänyt erityislastensuojeluyksikkö Loikalan kartanon toiminnan 1.11.2019 alkaen toiminnassa havaittujen asiakasturvallisuutta vakavasti vaarantavien puutteiden johdosta. Tämän takia minulla ei ole enää tarvetta kohdistaa toimenpiteitä Loikalan kartanoon, enkä enää tässä päätöksessä varsinaisesti arvioi Loikalan kartanon menettelyä. Sen sijaan arvioin kantelijan sijaishuoltoon sijoittaneen kuntayhtymän menettelyä kantelijan sijaishuollon järjestämisessä.

3.2 Kantelijan yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteiden valvonta

Kantelun mukaan kantelijaa on Loikalan kartanossa uhattu yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemisellä, ellei hän anna puhelintaan laitoksen haltuun.

Kymsote on antamassaan selvityksessä todennut, että ”lähtökohtaisesti lasten tulee saada pitää hallussaan omia puhelimiaan. Yöaikaan tapahtuva puhelinten ottaminen laitoksen säilytykseen voidaan katsoa kasvatukselliseksi menettelyksi.” Kymsote ei sen sijaan ole pitänyt hyväksyttävänä Loikalan kartanon menettelyä puhelinten haltuun ottamisessa päiväaikaan.

Saamani selvityksen mukaan ”kantelijalta ei ole tulotilanteen jälkeen otettu puhelinta laitoksen haltuun rajoituspäätöksellä. Hänen kohdallaan pulmia on aiheutunut puhelimen palautusaikojen noudattamisessa.” Selvityksen mukaan ”rajoittamispäätös voidaan tehdä aina ja ainoastaan niissä tilanteissa, kun edellytykset täyttyvät. Ei muutoin.”

Loikalan kartanon selvityksen mukaan ”laitoksessamme ei asiakkailta oteta pois omaisuutta vastentahtoisesti, eikä rajoitustoimilla uhkaamalla. Asioista neuvotellaan. Kantelijan kuvaus tilanteesta 27.11. ei ole yhteneväinen raporttikirjausten, eikä paikalla olleiden ohjaajien raportoinnin mukaan, eikä myöskään allekirjoittaneelle kerrotun mukaan. Kantelija luovutti puhelimensa ohjaajille saatuaan mahdollisuuden seuraavana päivänä keskusteluun allekirjoittaneen kanssa puhelimen käyttöön liittyvistä käytännöistä.”

Totean, kuten olen useissa eri tarkastuspöytäkirjoissanikin todennut, että lähtökohtana sijoitetun lapsen oman puhelimen käytölle on se, että lapsi voi käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti samalla tavoin kuin lapset, jotka eivät ole sijoitettuna laitokseen. Mikäli puhelimen käytöstä ei aiheudu haittaa lapselle, ei silloin ole myöskään kasvatuksellista tai muutenkaan perustetta puuttua sen käyttöön tai ottaa puhelinta haltuun varmuuden vuoksi, saati rangaistuksena. Jos lapsen puhelin joudutaan ottamaan haltuun esimerkiksi yöaikaan sen johdosta, että lapsen yöaikainen puhelimen käyttö vaarantaa lapsen sijaishuollon järjestämisen, tai haltuunotolle on yhteydenpidon rajoittamiseen liittyvä lakiperuste, on lapselle tehtävä lastensuojelulain mukaiset rajoittamispäätökset (haltuunotto tai yhteydenpidon rajoittaminen).

Saamastani selvityksestä ei käy ilmi, miten Kymsote ja sen alaiset viranhaltijat ovat valvoneet Loikalan kartanon käytäntöjä ja rajoitustoimenpiteiden toteuttamista sijoittamansa lapsen osalta. Selvityksen perusteella Kymsotella ei ole ollut tietoa Loikalan kartanon puhelin- tai muistakaan käytännöistä. Selvityksen mukaan Kymsoten toimenpiteenä asiassa on ollut ”välittää kantelussa ja kanteluvastauksessa olevia epäkohtia Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymälle, jotta he voivat selvittää asioita valvontaa suorittaessaan”.

Totean, että sijoitetun lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on huolehdittava lapsen sijaishuollon järjestämisestä siten kuin lastensuojelulaissa on säädetty. Sijoituskunnan on valvontavelvollisuutensa mukaisesti puututtava välittömästi tietoonsa tullessiin tai havaitsemiinsa epäkohtiin sijoittamansa lapsen sijaishuollon järjestämisessä ja pyrittävä korjaamaan ne.

Kantelussa lisäksi kyseenalaistettiin laitoksen ja sosiaalityöntekijän menettely kantelijan kotiloomiin liittyen. Kantelijan mukaan sosiaalityöntekijän mielestä hän olisi voinut lomailla joka viikonloppu, mutta Loikalan kartanon johtaja oli päättänyt toisin.

Saamani selvityksen mukaan kantelijan 28.8.2018 päivätyssä asiakassuunnitelmassa sovittiin lomien järjestämisestä asteittain. Asiakassuunnitelma-neuvottelussa 8.11.2018 sovittiin lomista siten, että kantelija on kotilomalla kolmena viikonloppuna kuukaudessa.

Loikalan kartanon antaman selvityksen mukaan ”ennen neuvottelua kantelija lomaili isänsä luona keskimäärin joka toinen viikonloppu, mikä sijoituksen kriteereihin ja alkamiseen nähden on runsaasti. Äitinsä luona hän ei halunnut lomailla. Lomamahdollisuuksia lisättiin siinä ajatuksessa, että asiakas sitoutuisi pitämään yhteyttä ja lomailemaan myös äitinsä luona. Vaikka suunnitelma ei toteutunut, asiakas jatkoi lomiam isänsä luona kolmesti kuukaudessa.”

Totean, että asiassa on esitetty ristiriitaista selvitystä, eikä minulla ole mahdollisuutta saada asiaan enää muuta selvitystä. Tämän takia totean yleisesti, että lapsen ja hänen läheistensä välisestä yhteydenpidosta sovitaan lähtökohtaisesti asiakassuunnitelmassa. Lastensuojelulain mukaan yhteydenpitoa suunniteltaessa ja sitä järjestettäessä asianosaisia ovat lapsen huoltajat ja 12 vuotta täyttänyt lapsi. Tätä nuoremman lapsen mielipide on aina selvitettävä. Lapsen oman mielipiteen sisältöön on kiinnitettävä huomiota.

Lastensuojelulain mukaan viime kädessä kunnan toimivaltainen viranhaltija päättää siitä, miten ja missä laajuudessa lapsen yhteydenpitoa toteutetaan. Lapsen sijaishuoltopaikalla ei ole oikeutta päättää tai määrätä lapsen yhteydenpidosta toisin, kuin mitä asiakassuunnitelmassa on yhdessä sovittu tai viranhaltija on muutoin yhteydenpidosta päättänyt. Tätä päätösvaltaa ei voida antaa tai siirtää laitokselle.

Mikäli lapsi ilmaisee, ettei hän halua tavata jotakin lastensuojelulain tarkoittamaa hänelle sinänsä läheistä henkilöä, tulee sosiaalityöntekijän selvittää lapsen mielipiteen taustat ja se, olisiko yhteydenpitoa tämän henkilön kanssa mahdollista tukea ja toteuttaa jollakin toisella tavalla. Lasta ei tule pakottaa vastentahtoisesti pitämään yhteyttä henkilöön, johon lapsi ei halua olla yhteydessä. Lapsen mielipide ei saa myöskään johtaa siihen, että lapsi menettää yhden henkilön luokse sovittuja lomiam, mikäli hän ei suostu tapaamaan jotain toista henkilöä.

Kiinnitän Kymsoten huomiota edellä sanottuun.

3.3 Sijoitetun lapsen oikeus harrastuksiin

Kantelun mukaan kantelija ei ole päässyt kuntosaliharrastukseen laitoksen ulkopuolelle. Lisäksi laitoksen oman kuntosalin käyttöä oli rajoitettu.

Saamani selvityksen perusteella pitää paikkansa, ettei kantelija päässyt sijoituksensa aikana laitoksen ulkopuolelle kuntosalille. Lisäksi laitoksen oman kuntosalin käyttöä oli selvitysten perusteella rajoitettu. Selvityksistä ilmenee, että kysymys on ollut sijaishuoltopaikan määräämistä rajoituksista harrastusmahdollisuuksiin.

Kantelijan asioista vastaavan sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan ”kantelija on tuonut esiin toiveensa tiivistä kuntosaliharjoittelusta jo sijoituksen alusta lukien. Sosiaalityöntekijä on raportoinut 24.10.2018 kantelijan tapaamisessa tulleen esille, etteivät nuoret saa poistua laitoksen alueelta mihinkään. Liikkumisvapaudenrajoituspäätöksiä ei ole tehty. Laitoksen ohjaaja oli todennut heillä toimittavan näin. Niin ikään sosiaalityöntekijä on raportoinut 11.12.2018 liittyen 8.11.2018 tehtyyn asiakassuunnitelmaan, että kantelija on toivonut pääsyä kuntosalille, vaikka Kouvolaan tai Kausalaan. Laitoksen johtaja on kuitenkin todennut, että kuntosalille ei pääse ilman ohjaajaa, täältä et muualle pääse. Tämä on myös turvallisuusasia heidän mielestään. Johtaja oli todennut, että kantelija voi käydä heidän salillaan, mutta kuten aiemminkin on sanottu, niin sieltä/alueelta ei lähdetä pois.”

Totean, että sijaishuoltoon sijoitetulla lapsella on oltava mahdollisuus, niin pitkälti kuin se on yksilöllisin perustein mahdollista, saada monimuotoisia elämäkokemuksia, harrastaa ja solmia normaaleja ihmissuhteita. Laitoksen tulee tukea ja kannustaa lasten harrastustoimintaa ja reagoida lasten harrastuksiin liittyviin pyyntöihin kohtuullisessa ajassa.

Totean, että asiassa saamani selvityksen perusteella kantelijan oikeutta harrastuksiin on rajoitettu. Tämän lisäksi kantelijan liikkumisvapautta on selvityksen perusteella rajoitettu ilman, että asiassa olisi tehty rajoitustoimenpidettä koskevaa päätöstä. Saamani selvityksen perusteella Kymsoten viranhaltijat ovat havainneet sijaishuoltopaikan menettelyn, mutta eivät ole puuttuneet siihen.

Katson, että kantelijan sijaishuollosta vastuussa olevan Kymsoten ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän olisi tullut puuttua kantelijan harrastusten puutteeseen, eikä jättää harrastuksien järjestämistä ja niistä päättämistä yksinään laitokselle. Kymsoten olisi myös tullut valvontavollisuuksiensa puitteissa puuttua havaitsemaansa laittomaan lapsen liikkumisvapauden rajoittamiseen laitoksessa.

3.4 Sijaishuollon valvonta

Lastensuojelulain 49 §:n 2 momentin mukaan lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona taikka muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan valinnassa tulee 50 §:n mukaan kiinnittää erityistä huomiota huostaanoton perusteisiin ja lapsen tarpeisiin sekä lapsen sisarussuhteiden ja muiden läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen ja hoidon jatkuvuuteen.

Lastensuojelulain 24 §:n 1 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Lain 29 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lastensuojelulain 53 §:n 2 momentin mukaan lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Lastensuojelulain 79 §:n 1 momentin mukaan lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu tämän lain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on 16 b §:n mukaisesti järjestettävä.

Lapsella on sijaishuollon aikana oikeus saada sijaishuoltopaikassa hänen tarpeidensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa. Sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on sijaishuoltopaikkaa valitessaan ja sijaishuoltoa järjestettäessä kiinnitettävä erityistä huomiota huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseen eli siihen, että sijaishuoltopaikassa järjestettävät palvelut, kasvatus ja huolenpito vastaavat niihin ongelmiin ja lapsen hoidon ja huolenpidon tarpeisiin, jotka ovat olleet huostaanoton perusteena. Sijaishuoltopaikkaa valittaessa on arvioitava myös lapsen etua ja erityisesti yksilöllisesti sitä, mitkä ovat lapsen fyysiset, psyykkiset, emotionaaliset ja sosiaaliset tuen tarpeet.

Lapsen sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on arvioitava edellä sanotun mukaisesti koko lapsen sijoituksen aikana sitä, vastaako lapselle annettu sijaishuoltopaikka lapsen tarpeisiin. Sijoituksen aikana lapsen sijaishuollon valvonnasta ja hoidon ja huolenpidon laadun seuraamisesta vastaa käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijän on erityisesti valvottava lapseen kohdistettujen rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä sijaishuoltopaikan kasvatusmenetelmiä ja käytäntöjä.

Sijaishuoltopaikan valvonnan tulee olla jatkuvaa riippumatta siitä, onko sijaishuoltopaikan osalta ilmennyt aiheutta erityiseen huoleen. Sosiaalityöntekijän on varmistettava, että lasta kohdellaan asianmukaisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tässä tarkoituksessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti

Lapsen henkilökohtainen tapaaminen ja hänen kuulemisensa sekä muu keskinäiseen vuorovaikutukseen perustuva havainnointi ovat välttämätön osa valvontaa. Tapaamisten tai yhteydenottojen järjestämistä ei voida toteuttaa pelkästään antamalla sosiaalityöntekijän yhteystiedot lapselle. Tapaamisten järjestäminen ei voi jäädä myöskään yksinomaan lapsen omien yhteydenottojen varaan, vaan sosiaalityöntekijän on oltava yhteydenpidossa oma-aloitteinen.

Sijaishuollon aikana lapsen sijaishuoltoon sijoittaneella kunnalla on oikeus ja velvollisuus vastata lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja valvonnasta sekä muusta huolenpidosta, kuten myös näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta siten kuin lastensuojelulain 45 §:ssä säädetään. Toimielimen tulee varmistaa lapsen mahdollisuus käydä koulua sijaishuollon aikana. Toimielimen vastuulle kuuluu myös sen varmistaminen, että lapselle hyödylliseksi todetut terveydenhuoltopalvelut ja muut palvelut järjestetään ja niiden jatkuvuus turvataan sijaishuollon aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee jatkuvasti arvioida, millaisia palveluja lapsi tarvitsee ja miten ja milloin ne järjestetään hänelle. Lapsen hoidon suunnittelusta ja toteuttamisesta on ensisijaisesti vastuussa siis sijaishuollosta vastuussa oleva toimielin, mutta palvelujen käytännön järjestämisessä lapsen huoltajan, lapsen, sijaishuoltopaikan sekä sosiaalityöntekijän ja tarvittaessa eri viranomaisien on tehtävä yhteistyötä. Ellei sijaishuollon laatua valvota jatkuvasti, ei sosiaalityöntekijä pysty varmistamaan siitä, että lapsi saa sijaishuoltopaikkassaan tarpeidensa mukaisia palveluja ja hyvää kohtelua.

Saamani selvityksen mukaan kantelija on sijoitettu Loikalan kartanoon 5.7.2018. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän antaman selvityksen mukaan kantelijaa koskevat asiakassuunnitelmapalaverit on pidetty 12.7.2018 ja 8.11.2018. Lisäksi 28.8.2019 on ollut asiakasta-

paaminen. Selvityksestä ilmenee, että kantelija on ollut yhteydessä sosiaalityöntekijäänsä puhelimitse ja tekstiviestein.

Minulle toimitetuista asiakirjoista ei kuitenkaan ilmene, onko sosiaalityöntekijä tavannut kantelijan ja keskustellut hänen kanssaan siten kuin lastensuojelulain 53 § edellyttää. Minulle toimitetuista asiakirjoista ei myöskään ilmene, miten kantelijan lähettämiin viesteihin ja yhteydenottoihin on vastattu. Tämän epäselvyyden johdosta en voi arvioida asiaa enemmälti, mutta korostan kuitenkin, että lapsen kuunteleminen, hänen tapaamisensa henkilökohtaisesti kuten myös muu vuorovaikutukseen perustuva havainnointi on välttämätön osa lapsen asianmukaisen kohtelun valvontaa. Mikäli lapsi tuo esiin sijaishuoltoonsa liittyviä epäkohtia, sosiaalityöntekijän tulee ryhtyä selvittämään niitä välittömästi.

3.5 Sijaishuollossa olevan lapsen oikeus opetukseen

Perustuslain 16 § velvoittaa julkisen vallan turvaamaan, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle yhtäläisen mahdollisuuden saada kykijensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä.

Myös oman kotinsa ulkopuolelle sijoitetuilla lapsilla on yhdenvertainen oikeus vastaavaan muuhun kuin perusopetukseen. Lapsella on oikeus saada opetusta tai koulutusta joko laitoksessa tai sen ulkopuolella. Sijoitettujen lasten saaman opetuksen ja koulutuksen tulisi olla saman tasoisista muiden lasten kanssa.

Kantelija toi esille, ettei hän ole saanut lupaa osallistua haluamaansa oppilaitoksen pääsykokeeseen. Saamani selvityksen mukaan kutsu pääsykokeeseen saapui kantelijalle laitokseen niin myöhään, ettei kantelijalla enää ollut mahdollisuutta osallistua siihen.

Asiassa on siis esitetty ristiriitaista selvitystä siitä, miksi kantelija ei päässyt pääsykokeeseen. Tämän takia totean yleisesti, että päätösvalta lapsen koulunkäynnistä ja muun opetuksen järjestämisestä kuuluu lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle. Sosiaalityöntekijä ei voi siirtää tätä päätösvaltaa sijaishuolto paikalle.

Lapsen opintoja järjestettäessä on lisäksi pyrittävä hyvään yhteistoimintaan lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Kun kysymys on lähellä täysi-ikäisyyttä olevasta lapsesta, kuten tässä tapauksessa, on välttämätöntä, että lapsen mielipiteitä kuunnellaan ja ratkaisut hänen opinnoistaan tehdään yhdessä hänen kanssaan.

3.6 Asiakassuunnitelman laatiminen ja tiedollisten oikeuksien toteutuminen

Kantelija toi selvityspyyntöni lähettämisen jälkeen esille, että hän ei ollut saanut asiakassuunnitelmaansa. Koska tästä asiasta ei pyydetty viranomaisen selvitystä, totean yleisesti seuraavaa.

Lastensuojelulain 30 §:ssä on säädetty lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehtävästä asiakassuunnitelmasta. Säännös sisältää määräykset huostaanotettua lasta koskevan asiakassuunnitelman sisällöstä. Asiakassuunnitelma laaditaan tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalityön toteuttamiseksi ja sen tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida lapsen ja hänen perheensä tilanne sekä turvata lapselle riittävän pitkäjänteinen tuki. Suunnitelmassa tulee selvittää lapsen etu ja arvioida eri toimenpiteiden todennäköiset vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun. Asiakassuunnitelman perusteella voidaan tarkoituksenmukaisella, lapsen edun turvaavalla tavalla suunnitella ja järjestää tarvittavia ja riittäviä palveluja ja tukitoimia lapselle ja perheelle (HE 252/2006 vp, s. 147–148).

Asiakassuunnitelma laaditaan palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Suunnitelma sisältää yhteenvedon asiakkaalle annettavista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä palvelujen toteuttamisen kannalta välttämättömät tiedot. Asiakassuunnitelma toimii asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin, palvelujen suunnittelun ja palvelujen yhteensovittamisen välineenä. Suunnitelman tavoitteiden toteutumisen yhtenä edellytyksenä on, että se voidaan laatia yhteistyössä viranomaisen ja sosiaalihuollon asiakkaan ja muiden asiaan osallisten kanssa. Asiakkaan kannalta olennaista on se, että esimerkiksi erimielisyystilanteessa asiakkaan oma käsitys palveluiden tarpeesta voidaan kirjata asiakassuunnitelmaan.

Hyvä hallinto ja hallintolain 23 §:n 1 momentin säännös asian viivytyksettömästä käsittelystä edellyttävät, että viranomainen toimittaa asiakassuunnitelman oma-aloitteisesti tiedoksi huoltajille ja muille asianosaisille ilman aiheetonta viivästystä. Asian käsittelyssä tulee kiinnittää huomiota muun muassa asian merkitykseen asianosaisen oikeusaseman kannalta. Tämä tarkoittaa, että mitä suurempi merkitys ratkaisun lopputuloksella on asianosaisen jokapäiväisen elämän kannalta, sitä ripeämpään käsittelyyn asiassa tulee pyrkiä (HE 72/2002 vp, s. 75).

Velvollisuus lähettää asiakassuunnitelma lapselle ja hänen huoltajalleen korostuu erityisesti silloin, kun lapsi on, tai on ollut, sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Huostaanotetun lapsen asiakassuunnitelmassa sovitaan esimerkiksi lapsen yhteydenpidosta. Asiakassuunnitelmaan kirjataan myös huostaanotetun lapsen tarvitsema erityinen tuki ja palvelut. Asiakassuunnitelman avulla lapsella itsellään ja hänen huoltajallaan on mahdollisuus arvioida, toteutuvatko lapsen sijoituksen tavoitteet.

Kantelija kertoi vielä, ettei hän ole sijoituksensa aikana saanut pitää huoneessaan häntä itseään koskevia päätöksiä.

Minulle toimitetusta selvityksestä ilmenee, että Loikalan kartanon käytäntö on ollut, että asiakirjoja säilytetään laitoksen hallussa toimistossa. Selvityksen mukaan asiakirjoja ei ole saanut viedä omaan huoneeseen tietosuojalakiin vedoten. Laitos on ilmoittanut, että aiemmin asiakkaan pyytäessä asiakirjojaan nähtäväkseen, hänen tuli pyytää niitä sosiaalityöntekijältään, jonka tehtäväksi tuli ottaa vastuu siitä, onko asiakkaan psyykinen tila sellainen, että hän voi turvallisesti asiakirjojensa sisällön saada luettavakseen. Loikalan kartanon johtajan mukaan kantelija ei ole pyytänyt asiakirjojaan.

Kymsoten antaman selvityksen mukaan ”laitos tarjoaa kunnan toimeksiannosta sijaishuollon palveluja ja käsittelee toimeksiannon perusteella lastensuojeluasiakkaiden tietoja. Laitoksen on henkilötietojen käsittelijänä noudatettava tietosuojaa ja tietoturva koskevia säännöksiä (esimerkiksi EU:n tietosuojasetus) ja kunnan ohjeita. Laitoksen velvollisuus on säilyttää huolellisesti ja tietoturvallisesti asiakkaita koskevia tietoja. Kantelijalla on oikeus itseään koskeviin tietoihin ja laitoksen antaman selvityksen mukaan hänellä on pyynnöstä oikeus saada asiakirjat nähtäväksi. Asiakirjojen säilyttämistä edellä kuvatulla tavalla voidaan pitää perusteltuna.”

Totean, että lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuoltopaikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista ja kertoa lapselle hänen käytettävissään olevista oikeussuojakeinoista. Laitoksella on velvollisuus edistää lapsen oikeutta saada tietoa itseään koskevista asiakirjoista ja muista tiedoista. Erityisen tärkeää tämän lapselle kuuluvan oikeuden toteuttaminen on silloin, kun lapsi kokee, että häntä on kohdeltu epäasiallisesti tai lainvastaisesti laitoksessa.

Lapsella on oikeus lastensuojelulaista ilmenevin poikkeuksin lukea ja saada tieto häntä itseään koskevista viranomaisen laatimista asiakirjoista. Lapsella on lähtökohtaisesti oikeus säilyttää (niin halutessaan) omat asiakirjansa, kuten esimerkiksi tavanomaiset laitoksessa laaditut rajoi-

tuspäätökset ja sosiaaliviranomaisten laatimat asiakassuunnitelmat itsellään. Siinä tapauksessa, että lapsi itse ei halua säilyttää omia asiakirjojaan, voidaan niitä säilyttää lapsen lukuun yksikön toimistossa. Lapsella tulee tällöinkin kuitenkin olla aina mahdollisuus perehtyä rauhassa häntä koskeviin asiakirjoihin. Lapsen asiakirjat tulee olla helposti saatavilla erityisesti valitusajan tai muun määräajan kulumisen aikana.

Lapsella, joka on täyttänyt 12 vuotta, on myös julkisuuslain mukaan oikeus saada tieto itseään koskevista viranomaisen asiakirjoista (12 §). Lapsi voi pyytää tietojaan myös julkisuuslain mukaisesti asianosaisena, esimerkiksi valituksen tai kantelun tekemiseksi (11 §). Tällöin tietojen luovuttamisesta päättää toimeksiannon tehnyt viranomaisena, jollei se ole siirtänyt ratkaisuvalltaa (myönteisissä tilanteissa) esimerkiksi ostopalvelusopimuksessa tai muutoin yksityiselle palveluntuottajalle.

Lastensuojelulaitos ei voi ilman lastensuojelulaissa tai julkisuuslaissa säädettyä syytä jättää tietoja antamatta lapselle. Mikäli lapsi pyytää omia asiakirjojaan, eikä pyyntöön perustellusta syystä voida suostua, tulee tällöin noudattaa julkisuuslain mukaista menettelyä ja kielteisessä tapauksessa antaa lapselle asiassa valituskelpoinen päätös. Kielteinen päätös tehdään sijoittajakunnassa. Laitoksen velvollisuutena on kielteisissä tilanteissa välittömästi siirtää lapsen tietopyyntö kuntaan ja kertoa tietoa pyytäneelle lapselle julkisuuslain mukainen menettely.

Totean, että asiassa on esitetty ristiriitaista selvitystä siitä, onko kantelija esittänyt varsinaisen asiakirjapyynnön ja miten hänen pyyntönsä on mahdollisesti vastattu. Tämän takia kiinnitän vain yleisesti Kymnsoten huomiota edellä sanottuun.

3.7 Jälkihuollon järjestäminen kantelijalle

Koska kantelija on kantelun tekemisen jälkeen täyttänyt 18 vuotta ja siirtynyt jälkihuoltoon, pidän vielä aiheellisena todeta jälkihuoltoon liittyen seuraavaa.

Lastensuojelulain 75 §:n mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä nuorelle jälkihuolto sijaishuollon päättymisen jälkeen.

Lastensuojelulain 76 §:n mukaan kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään. Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

Jälkihuollon tarkoituksena on sijaishuollon jälkeen tukea jälkihuollossa olevaa nuorta siten, että nuori saa riittävät valmiudet itsenäiseen elämään sijaishuollon jälkeen. Jälkihuollon palveluihin ja tukeen liittyä olennaisesti nuoren asumisen järjestäminen ja koulutuksesta ja toimeentulosta huolehtiminen. Nuorella on oikeus myös riittäviin kuntoutuspalveluihin sekä sosiaalityöhön ja neuvontaan.

Kunnan järjestämisvelvollisuus on ehdoton, ja jälkihuollon piirissä olevalla nuorella on oikeus vaatia itselleen jälkihuoltopalvelujen ja tuen järjestämistä. Kunta on velvollinen järjestämään jälkihuollon palveluja varatuista määrärahoista riippumatta.

Palvelujen järjestämisessä ja nuoren oikeuksien toteuttamisessa keskeinen merkitys on jälkihuoltosuunnitelmalla. Jälkihuoltosuunnitelmaan tulee sisällyttää esimerkiksi nuoren opiskeluihin ja terveydenhuollon järjestämiseen liittyvä tuen ja palvelujen tarve ja minkälaista yhteistyötä sosiaalihuolto tekee terveydenhuollon tai opetuksen viranomaisten kanssa.

Lastensuojelulain 76 a §:n mukaan, kun riittämätön toimeentulo, puutteelliset asumisolot tai asunnon puuttuminen ovat olennaisena esteenä jälkihuollon piirissä olevan lapsen tai nuoren kuntoutumiselle, kunnan on viivytyksettä järjestettävä riittävä taloudellinen tuki sekä korjattava asumisoloihin liittyvät puutteet tai järjestettävä tarpeen mukainen asunto.

Taloudellinen tuki voidaan myöntää jälkihuoltoa koskevien säännöksiin perustuen tai esimerkiksi toimeentulotukilain nojalla. Mikäli nuori tarvitsee erityisiä terveydenpalveluja, on sosiaalityöntekijän huolehdittava siitä, että nuori saa tarvitsemansa palvelut joko julkisen tai yksityisen terveydenhuollon palveluina.

4 TOIMENPITEET

Katson, että Kymsote ei ole valvonut riittävästi kantelijalle tehtyjä rajoitustoimenpiteitä ja laitoksen järjestämää sijaishuoltoa siten, kuin lastensuojelulaissa on edellytetty (kohdat 3.2-3.5). Koska kantelijan sijaishuolto on päättynyt, kirjoitus ei kuitenkaan anna minulle aihetta muuhun, kuin että saatan edellä mainituissa kohdissa esittämäni käsitykset Kymsoten tietoon ja kiinnitän sen vakavaa huomiota sijaishuollon valvonnan asianmukaisuudesta huolehtimiseen.

Kiinnitän Kymsoten huomiota myös siihen, mitä olen kohdassa 3.6 esittänyt asiakassuunnitelman laatimisesta ja sijoitetun lapsen tiedollisten oikeuksien toteutumisesta sekä erityisesti siihen, mitä olen kohdassa 3.7 esittänyt kunnan velvollisuudesta järjestää jälkihuoltoa sijaishuollossa olleelle nuorelle.

Tässä tarkoituksessa lähetän tästä päätöksestäni jäljennöksen Kymsotelle.